

SE
NI
LIA

APIE KNYGĄ

Tai niekados į lietuvių kalbą dar neverstos trumputės novelės, autoriaus pavadintos lotyniškai: *Senilia* („Senatviškos“), parašytos 1877–1882 metais. Jų sukurta 51, Turgenevui esant gyvam, jos vienintelį kartą buvo išspausdintos 1882 metais žurnale „Europos šauklys“ („Вестник Европы“). Dar 31 novelė, rasta juodraščiuose jau po rašytojo mirties, išleista Paryžiuje 1930 metais. Spaudai jas parengė André Mazonas, į prancūzų kalbą išvertė Šarlis Solomonas.

I. Turgenevo leidėjas ir redaktorius M. Stasiulievičius, palikęs autoriaus pavadinimą, pridėjo ir savąjį – „Eilėraščiai proza“ – ir sudėliojo juos chronologine seka.

Rašytojas iš pradžių vadino šias miniatiūras būsimų kūrinių „eskizais“, bet žymūs to meto literatūros kritikai ir leidėjai P. Anenkovas, P. Lavrovas, M. Stasiulievičius, kuriems Turgenevas perskaitė vieną kitą kūrinį, susižavėjo ir įkalbėjo autorių juos atiduoti spaudai.

Turgenevas parašė kreipimąsi į skaitytoją:

„Gerais mano skaitytojau, nesistenk perskaityti šių eilėraščių vienu sykiu: tau tikriausiai nuobodu pasidarys – ir knyga išsprūs iš rankų. Bet tu skaityk juos

atskirai: šiandien vieną, rytoj kitą; ir kažkuris iš jų galbūt sukels tavo sieloje atgarsį.“

Lietuviškam vertimui atrinkau ne visus, tik pačius geriausius ir nūdienai tinkamiausius kūrinčius.

Knygą papildė tuo pačiu laiku (1881 m.) parašytas apsakymas „Visagalės meilės giesmė“ („Песнь торжествующей любви“). Kritikas P. Anenkovas, susipažinęs su kūrinio korektūra, išreiškė leidėjui M. Stasiulievičiui susižavėjimą tokiais žodžiais: „Turiu jums pasakyti, kad savo forma, pasakojimo stiliumi, – tai mažytis šedevras.“ Literatūros apžvalgininkas V. Čiuiko rašė: „Tai poema, lyriškas polėkis, kupinas brangių perlų. Vienas iš tokių perlų yra nuostabaus grožio kalba, kuria parašytas šis „metraštis“.

Sudarytojas ir vertėjas Gytis Lukšas

POKALBIS

Nei ant Jungfrau, nei ant Finsterarhorno
dar nebuvo atsistojusi žmogaus pėda.

Alpių viršūnės... Ištisa grandinė stačių iškyšu-
lių... Pati kalnų šerdis.
Virš kalnų blyškiai žalias, šviesus, nebylus
dangus. Smarkus, stiprus šaltis; tvirtas spindintis snie-
gas; iš po sniego kyšo rūstūs apledėjusių, vėjo nugairintų
uolų luistai.

Du kolosai, du milžinai kyba abiejose dangaus skliau-
to pusėse: Jungfrau ir Finsterarhornas.

Ir sako Jungfrau kaimynui:

– Ką naujo pasakysi? Tau geriau matosi. Kas ten apa-
čioje?

Praeina keli tūkstančiai metų: viena minutė. Ir griau-
di atsakydamas Finsterarhornas:

– Tiršti debesys dengia žemę... Palauk!

Praeina dar tūkstantmečiai: viena minutė.

– Na, o dabar? – klausia Jungfrau.

– Dabar matau; ten apačioje vis tas pats: marga, smul-
ku. Vandenys mėlynuoja; juoduoja miškai, pilkuoja
akmenų krūvos. Prie jų vis tebesigrūda vabalėliai, žinai,
tie dvikojai, kurie dar nė karto nepajėgė išniekinti nei
manęs, nei tavęs.

– Žmonės?

– Taip, žmonės.

Praeina tūkstančiai metų: viena minutė.

– Na – o dabar? – klausia Jungfrau.

– Lyg ir mažiau vabalėlių matosi, – griaudi Finsterarhornas. – Aiškiau apačioje pasidarė; vandenys susiaurėjo; miškai praretėjo.

Praėjo dar tūkstančiai metų: viena minutė.

– Ką tu matai? – sako Jungfrau.

– Prie mūsų, netoliese, lyg ir išsivalė, – atsako Finsterarhornas, – o ten, tolumoje, slėniuose dar yra dėmių ir kažkas juda.

– O dabar? – klausia Jungfrau po kitų tūkstančių metų – vienos minutės.

– Dabar gerai, – atsako Finsterarhornas, – tvarkinga pasidarė visur, visai balta, kur bepažvelgsi... Visur mūsų sniegas, sniego lygumos ir ledas. Sustingo viskas. Gerai dabar, ramu.

– Gerai, – ištarė Jungfrau. – Betgi išiplepėjom mudu su tavim, seni. Laikas būtų pasnausti.

– Laikas.

Miega milžiniški kalnai; miega žalias, šviesus dangus virš amžiams nutilusios žemės.

1878 vasaris

SENĖ

Ejau per platų lauką, vienas.
Ir staiga man pasivaideno už nugaros lengvi,
atsargūs žingsniai... Kažkas ėjo paskui mane.

Apsidairiau – ir pamačiau mažutę, susikūprinusią
senutę, apsimuturiavusią pilkais skudurais. Matėsi tik
jos veidas: geltonas, susiraukšlėjęs, aštrianosis, bedantis
veidas.

Priėjau prie jos... Ji sustojo.

– Kas tu? Ko tau reikia? Tu elgeta? Lauki išmaldos?

Senutė neatsakė. Pasilenkiau prie jos veido ir pastebėjau, kad abi akys aptrauktos pusiau permatoma balzgana plėve, kokią turi kai kurie paukščiai: taip jie apsaugo savo akis nuo pernelyg ryškios šviesos.

Bet senutės akių plėvė nejudėjo ir neatvėrė vyzdžių... ir aš nusprendžiau, kad ji akla.

– Prašai išmaldos? – pakartojau savo klausimą. – Kodėl seki man iš paskos? – Bet senutė, kaip ir anksčiau, nieko neatsakė, tik vos vos susigūžė.

Nusisukau ir nuėjau savo keliu.

Ir štai vėl girdžiu už savęs tuos pačius lengvus, ritmingus, tarsi sėlinančius žingsnius.

„Vėl ta moteris! – pagalvojau. – Ko ji prikibo prie manęs? – Bet tuoj pat mintyse pridūriau: – Tikriausiai dėl aklumo išklydo iš kelio, tai, girdėdama mano žingsnius, eina dabar paskui mane, kad kartu pasiektume gyvenamą vietą. Aišku, taip ir yra.“

Bet keistas nerimas po truputį užvaldė mintis: man pasirodė, kad senutė ne vien tik eina iš paskos, bet kad ji nukreipia mane, kad ji stumdo mane tai į dešinę, tai į kairę ir kad aš nejučiom jai pasiduodu.

Tačiau aš tebeinu... Bet štai pačiame mano kelio viduryje kažkas juoduoja ir plečiasi... kažkokia duobė... „Kapas! – žybteli man galvoje. – Štai į kur ji mane stumia!“

Staiga pasuku atgal... Senė vėl prieš mane... bet ji mato! Ji žiūri į mane didelėmis, piktomis, grėsmingomis akimis... plėšraus paukščio akimis... Prisiartinu prie jos veido, prie akių... Vėl ta pati blausi plėvė, tas pats aklas ir bukas veidas...

„Ak! – galvoju... – Šita senė – mano likimas. Tas likimas, nuo kurio žmogus nepabėgs!“

„Nepabėgs! Nepabėgs! Kažkokia beprotybė?.. Reikia pamėginti.“ Ir puolau į šoną, einu kita kryptimi.

Aš einu vikriai... Bet lengvi žingsniai, kaip ir anksčiau, čerža už manęs, arti, arti... O priešakyje vėl juoduoja duobė.

Pasuku į kitą šoną... Ir vėl tas pat čeržėjimas iš paskos ir ta pati grėsminga dėmė priešakyje.

Kad ir kur aš tik puolau, kaip vaikomas kiškis... vis tas pat, tas pat!

„Palauk! – galvoju aš. – Apgausiu ją! Neisiu niekur!“ –
ir akimirksniu atsisėdu ant žemės.

Senė stovi užpakaly, už dviejų žingsnių nuo manęs.
Aš jos negirdžiu, bet jaučiu, kad ji čia.

Ir staiga matau: ta dėmė, kuri priešaky juodavo, plaukia, šliaužia pati manęs link!

Dieve! Atsigręžiu atgal... Senė žiūri tiesiai į mane –
bedantė burna iškreipta pašaipos...

– Nepabėgsi!

1878 vasaris

ŠUO

Mudu dviese kambaryje: mano šuo ir aš. Lauke kaukia, šėlsta baisi audra.

Šuo sėdi prieš mane – ir žiūri tiesiai į akis.

Ir aš žiūriu jam į akis.

Jis tarsi nori man kažką pasakyti. Jis nebylys, jis bežadis, jis pats savęs nesupranta – bet aš jį suprantu.

Suprantu, kad šią akimirką ir jis, ir aš jaučiame tą patį, nėra tarp mūsų jokio skirtumo. Mudu tapatūs; kiekviename iš mūsų dega ir šviečia ta pati virpanti ugnelė.

Mirtis užlėks, mostels savo šaltu plačiu sparnu...

Ir galas!

Kas paskiau išsiaiškins, kokia būtent ugnelė degė kiekviename iš mūsų?

Ne, tai ne gyvulėlis ir žmogus keičiasi žvilgsniais...

Tai dvi poros vienodų akių nukreiptos viena į kitą.

Ir kiekvienoje iš tų porų, gyvulėlio ir žmogaus – ta pati gyvybė baugščiai glaudžiasi prie kitos.

1878 vasaris